

égette. Kialakult a magyar paraszt, amelyet joggal lehet színmagyarnak nevezni, noha vérében tömérdek, már rég elfeledett s név szerint talán soha nem is ismert népfajok testi-lelki öröksége kering.

VII.

Nincs semmi ellenvetésem, ha e folyóirat szerkesztősége azzal a megjegyzéssel ad helyet soraimnak, hogy nem mindenben ért velük egyet, vagy semmiben sem ért velük egyet. A tudományok semmi ágában sincs céhbeli fölszerelésem s tisztességnek kell vennem, annak is veszem, ha halk megjegyzéseimet figyelmükre méltatják az erre hivatottak. Egyéb céлом nincs is ezekkel a futtában papírra vetett jegyzetekkel. Nem vagyok több, mint gondos nézelődő, szántóvető parasztok ivadéka, aki meglátom a problémákat, amiket az ekém fölvet és tovább adom nálam okosabb embereknek. Boldog leszek, ha tévedéseimet helyreigazítják és módot adnak arra, hogy tanulhassak tőlük.

Móra Ferenc.

A matyó summás.

A matyó nép igen szapora lévén, már rég idő óta nem kizárólag abból él, amit a szülőföldje terem, hanem elmegy más vidékre dolgozni s abból telet ki, amit nyáron szerez.

Már egy emberöltővel ezelőtt azt írja róluk Istvánffy: „A lakosság vagyontalanabbjai, az u. n. *zsellérek*, amit nyáron át keresnek, abból éldegélnek a téli hónapokban, e végből aztán nyaranta csapatostól járnak el *sommás*nak az Alföldre, vasúti földmunkákhoz napszámosnak az ország legtávolabb eső vidékeire, sőt még a Vas-kapunál végzett medermunkálatokban is van részök a matyóknak. Téltre azonban október végével vagy november elejével visszahozza valamennyit a szülőföldhöz való ragaszkodás és szeretet . . . Nem igen volt még eset rá, hogy a matyó ember hűtlenné lett volna a földhöz, mely őt fölnevelte s idegenben telepedett volna le családjával“.

Azóta, hogy e sorok íródtak (1896), a megélhetés még sokkal nehezebb lett. A nép szaporodott, a birtok elaprózódott, úgy hogy a jobbágygazda gyermekeiből törpebirtokos lett, aki már csak 2—4 hold föld felett rendelkezik. Sőt azt is eladta, hogy legalább egy házaeskát szerezhessen s így zsellér sorba csúszott le.

A mult nyáron Kövesdről 12.000 munkás ment el summásnak. A matyó mint mezőgazdasági munkás országszerte jóhírű és mindenütt szívesen alkalmazzák. Békeidőben Amerikába is sokan men-

tek. Ma Amerika nem engedi be, a magyar kormány meg nem engedi ki őket, így aztán itthon ott kell elhelyezkedniük, ahol kenyeret kereshetnek.

Summásnak elsősorban zsellér megy, akinek földje nincs. Gazdafiú, gazdaleány csak abban az esetben megy, ha sok testvére van. A gazdafiú azonban inkább cselédnek megy, mint summásnak. 10 hold birtok és 5 gyermek esetében két gyermek otthon maradhat, de háromnak el kell mennie. A jobb gazda fia is elmenne, de a summásságra rászoruló szegénység kinézi maga közül. Szegény ember gyereke otthon nem maradhat. Ez alól kivétel nincs! Ha nem kap summás munkát, akkor is el kell húzódnia hazulról másfelé munkára. Ha vegyesen leány és fiú gyermekek vannak, inkább a leányt tartják otthon. A fiú 12 éves korában már mint *félkezes* munkás megy summásnak. *Egész kezes* 16 éves korában lesz, mikor a kaszát és zsákot bírja. A leány 13 éves korában megy el félkezesnek és az marad még asszony korában is.

Január elsején kezdődik a summások toborzása és május utoljáiig tart. A summás gazdák karácsony táján már kezdenek irkálni az uradalmaknak. Ha ajánlkozásukra kedvező válasz jön, akkor a munkások számára s a fizetésre is megállapodnak. Januárban a nagyobb uradalmak megszabják, hogy mit lehet adni. Amit az első uradalom megígér, rendszeren azt fogadja el a kis uradalom is. Csak a tavaszi vagy az aratási két hónapra lehet a munkás jobban megfizetve, mint a hat hónapos summás.

Levelezés útján azonban nem lehet mindig helyet kapni, ezért a summás gazdák maguk is útra kelnek, s már januárban jönnek-mennek, bejárják az országot, keresik, hova kell munkás. Ha aztán olyan uradalomra talált, mely vállalná őket, a summásgazda megalkuszik az úrral s Kövesden „kidobolják a summasságot“, vagyis hány hónapra, hova, mennyi pár munkás kell, mi a fizetség a munkáért?, stb. Ha jó bért doboltat, akkor mennek hozzá jelentkezni. Milyen helyt betelt a létszám, a summásgazda új embereivel a városházára megy, hol a főjegyző előtt szerződést kötnek.

Ezután a summások nyugodtan vannak tavaszig, míg indulni nem kell.

Ha azonban nem valami kecségtetők a feltételek, a doboltatás többször is megismétlődhetik, míg betelik a szám. Ha a summásgazda nem jól bánik a munkásokkal, ha a *komenciójokat* nem adta ki rendszeren, vagy ha nagyobb bért várnak, akkor egyelőre nem szerződnek vele, hanem várnak.

A szerződést csak egy esetben lehet megbontani, ha t. i. az illető legény vagy férfi a városban szolgának áll be. Matyó leány, matyó asszony azonban cselédnek nem mehet sem otthon, sem egyebütt, a matyók törvénye ezt nem engedi, így tehát, ha summásnak leszerződött, az is marad.

Kövesden az év első hónapjaiban nap-nap után kétszer, há-

romszor dobolnak. Egy-egy summásgazda hatszor is kidoboltatja a summáságot, míg a szám betelik. Ha Kövesdről nincs elég jelentkező, elmegy a környező falvakba és ott doboltatja ki. Iger fűt-fát, csak-hogy az embereket leköthesse. Akárhol szedi az embereket, Kövesden kell velük szerződnie. A summásgazda a birtokossal szerződik és a birtokos nevében fogadja a munkásokat.

Akik szöllőmunkára szerződnek, már április elsején menniök kell, a mezei munkások azonban csak május elsején mennek.

A férfi kaszát, ülőt, kalapácsot, kapát, villát visz, ruhaneműt pedig 4 inget, 4 gatyát, 3 nadrágot, 1 nyári s 1 téli kabátot, 1 sapkát, 1 szalmakalapot, 1 pár ünneplő csizmát, egy pár bocskort vagy újabban e helyett szandált, 2 *előlés kötöt*. Takarónak kis dunnát vagy lópokrócot visz, derekaljnak pedig egy szalmazsákot. Apró készsége az oldalán csüngő bőrtáskában van, egyéb holmija pedig a summásládában. A ruhaneműn kívül visz egy kis tarisznya *gombótát* (= tarhonya), egy pár gyurat lisztet. Evőeszközt kést, kanalat, villát, kis tányért, egy lábas serpenyőt vagy egy *kaszrojt*; bográcsot nem szoktak. Ivóedénynek korsót nem, inkább egy poharat vagy findzsát visznek, a vizet ugyanis az uraság a munkahelyére utánuk küldi hordóban.

A fehérszék kapát és villát visz. Ruhafélét pedig 4 hosszú inget, 3 bugyogót, 2 fodros szoknyát, 3 dologra való zubbony szoknyát és egy ünneplő ráncos szoknyát. Visz egy cifra surcot, 1 nyakbavaló kendőt, 4 munkás *ráncikát* és 2 *fellököt*, mindkettő blúzféle ruha. Visz 3 *batiz* fejrevaló kendőt és 2 ünneplő kendőt, 2 munkás kötöt, 1 pár ünneplő cipőt, 1 pár *szandát*. Ágyneműből dunnát, párnát, szép fehér lepedőt, szalmazsákot. Apró használati tárgyait karjára fűzött kosarában hordja, egyéb holmija pedig summás-ládájában van. Evőeszközül kést, kanalat, villát és egy tálat visz. Ivóedénye pohár vagy findzsa. A lányok egy mosdó lavort is visznek, továbbá szappant, szódát. Némelyik elviszi a mosóteknőt is.

Mielőtt elindulnának, itthon készítik őket; mossák, javítják a ruhát.

A kövesdi állomásra kocsin viszik s ha megérkeznek, az uraság kocsija várja őket.

Egy egész kezes summás bére egy hónapra 180 kg. búza, 4 pengő s a *komenció*: 30 kg. liszt, ebből 20 kg. kenyérliszt, 10 kg. pedig főzőliszt, 4 kg. szalonna, 4 kg. hús, 3 kg. bab, 12 kg. krumpli, 1 kg. só, 1 liter ecet. Szeszes ital semmi. Ezenkívül szabad tüzelő és világító.

A félkezes munkásoknak, vagyis a nőknek és gyermekeknek a bére egy hónapra 125 kg. búza, 3 pengő, 30 kg. liszt, melyből 20 kg. kenyérnek való 10 kg. pedig főzőliszt, 3 kg. hús, 3 kg. bab, 12 kg. krumpli, 1 kg. só, 1 liter ecet, tüzelő és világító, amennyi szükséges.

A hat hónapi summás munka után a szállítási díjért 2 napig kell dolgozni, ezért tehát nem fizetnek.

A munkás a summásgazdának a beszegődtetésért nem fizet semmit. A summásgazda minden járandóságát az uraságtól kapja.

A summásgazda az uradalomtól havonta 2 mázsa búzát kap, ezenkívül ugyanazt a *komenciót*, mint egy egész kezes. Ezen felül kap egy hold kukoricaföldet megmunkálva, három disznótartást. Aprólékot annyit tarthat, amennyit akar. Ahány munkása van, annyiszor 5 kg. búzát. Idő kiteltével pedig 5 mázsa búza ajándékot az úrtól.

A summásgazda felesége is azt a bért kapja, amit az ura, kivéve a fejkvótát és az 5 mázsa búza ajándékot.

A summásgazda a fentiekén kívül még ajándékképpen zöldségnek egy fél hold földet is szokott kapni megszántva. Ebben zöldséget és krumplit termel. Láthatjuk tehát, hogy summásgazdának sokkal jobb lenni, mint summásnak!

Mikor megérkeznek az uradalom vasúti állomására, az uraság beszállítja őket a tanyára és kijelöli a szállásukat. Rendesen egy kitarított nagy hodályban helyezik el őket s mindenki ott foglal magának fekvőhelyet, ahol akar.

Mielőtt még megkezdődnék az aratás, az egész kezes munkás szemmel tartja a félkezes munkásokat, s ha nincs felesége vagy gyermeke, kiszemel magának egy félkezeset marokverőnek. Felszólítás után az rendesen hozzá áll. Ha azonban nem akar vele együtt dolgozni, akkor mást kell választania. Ha nincs választék, a félkezesnek a summásgazda parancsából vállalkoznia kell.

Előre otthon nem igen állapotodhatnak meg, a nőtlenek vagy hajadonok, mert csak az állomáson tudják meg, hogy kik mennek. A summásgazda ugyanis apránként fogadta őket.

Egy bandában 15—20 pár, nagyobb bandában 40—50 pár van.

A szerződésben 8 napi betegség van kikötve. Eddig az ideig az uraság orvosolja a beteget ingyen orvossággal, bérlevonás nélkül. 8 napon túl, ha fekszik, a béréből levonják a komenciót is, a betegnapot is. Ekkor már a beteg haza is mehet. Ha otthon kigyógyítja magát, az uradalom köteles visszafogadni.

Táplálkozásuk nem változatos. Két tényező szabja meg: a konvenció mennyisége, illetőleg minősége és a gazdasszony leikiismerete. A reggeli nyárson sült szalonna kenyérrel vagy piritóssal. Az ebéd mindig csikleves (= laska) hússal, melyben krumpli is van. Kenyér hozzá, ha van. Uzsonna kenyér, szalonna. Vacsora egy kis liszttel és ecettel behabart bableves, melyben zsír nincs.

A koszt mindig ugyanez marad, egész 6 hónapon át. A kenyeret a gazdasszony süti a summások lisztjéből. Minden egyes summás egy hétre egy kenyeret kap, mely 5·5 kg. súlyú. A szalonnát a szerződés szerinti mennyiségben az uradalom kimérve egyenesen a munkás kezébe adja. A többi konvenciót a gazdasszony veszi át, abból süt-főz a munkásoknak. Vasárnap a gazdasszony nem főz vacsorát. Ekkor mindegyik summás azt főz magának, amit tud. Újabban 5 kiló

lisztet a gazda kiad a summásnak az ellátására visszatartott konvenciójából, ebből főzhet magának.

Ebéd idő egy óra, reggeli-uzsonnaidő fél óra.

A 4, illetőleg 3 pengőt is minden hónap elsején kiadja az uradalom a munkás kezébe. Ebből süt-főz a fehérszék vasárnaponként.

Mikor a summások két hónapot munkában eltöltöttek, némi előleget is kaphatnak az uradalomtól. Fél idő elteltével pedig rendszeren ki kapják az addig kiérdemelt búzát. Ilyenkor hazamegy a summás-gazda Kövesdre, kidoboltatja, hogy búzáért oszt, s a jelentkező hozzártartozóknak kiadja.

Mi a dolga a summásnak?

Májusban kibúvik a kis répa, megkezdik a kapálást. Ezután jön az anyaszéna kaszálása. Az egész kezesek kaszálnak, a félkezesek másnap forgatnak, harmadnap gyűjtenek. Ezután boglyáznak. A széna-munka után folytatják a kapálást. A répát ugyanis háromszor kell bekapálni. Közben a tengerit és krumplit is kapálni kell. Majd jön az aratás. Az egész kezesek vágják, a félkezesek a markot szedik és kévébe kötik. A marokverő sarlóval szedi a rendet hónaljakba. Kaszaverésre a férfiak naponta fél óra időt kapnak. A kapát csak vasárnap verik ki, hétköznap pedig csak reszelik.

A summás-gazda nem dolgozik csak a görbebottal jár a munkás után, ügyel, hogy rendszeren és serényen végezzék munkájukat. A szükséghez képest rendelkezik, kiabál vagy káromkodik.

Sók függ attól, hogy ki az első munkás. Ezt mindig a summás-gazda jelöli ki és ez halad a munkások élén. Ez a summás-gazdától titokban sápot húz. Ha kissé a bandát *meghúzza*, rá kiáltanak a summások: „Ne pengő, ne!“ Ugyanis serénysége jutalma rendszeren ennyi.

Az uradalomban 3—4 hét alatt befejeződik az aratás, ekkor megkezdődik a hordás. Az emberek a szekéren vagy a kazalon vannak, a félkezesek a kévét hányják. Hordás után a géplés következik, mely 5—6 hétig tart. A gép mellett a munkabeosztás az alföldi szokás szerint van.

Ha elcsépeltek, egy kis szusszantás következik, de azért munka mindig kerül. Töviset vágni vagy árkot tisztítani küldik őket, vagy pedig az uradalom területén szétszórva apró-cseprő munkát végeznek.

Lassanként eljön a tengeritörés ideje, ezután pedig a répa és krumpli ásás. Mikor ennek is vége szakad, kitelik a hat hónap.

A summások napfeljöttől naplementig dolgoznak. Mire a nap feljön, a munka helyén kell lenni, akármilyen messzire is van az. Vihar, tűz, eső idején vasárnap, vagy éjjel is kell dolgozni, ezért külön nem fizetnek. Ha nagy esők jönnek, száraz helyen dolgoztatják őket. Ilyen munkák pl. a ganajhordás a hodályból, magtármunka stb. Ha nem tudnak nekik munkát adni, akkor alhatnak.

A summáslány vagy asszony vasárnap reggel mos, foltoz, estére vacsorát készít. A férfi vasárnap lábbelit javít, alszik, vagy elmegy mulatni. Ha van templom a közelben, oda is elmennek. A legények

szoktak citerát vagy harmonikát is vinni hazulról s ezek hangjainál vasárnap egy keveset elmulatnak, néha még táncra is perdülnek. Kedvük azonban csak kényszeredett, mert ital nincs és vasárnap enivaló nem mindig jut jóllakásig.

A summások közös helyiségben lakván, minden egyes személy a köz erkölcsi felügyelete alatt áll. A tisztességtelen szándékú egyéneket rendre utasítják s hazajövetelük után az ilyenek mint rossz-hírűek szerepelnek.

Van nagy öröm, mikor november első napjaiban a summás nép hazajön! Mingyárt kicserélődik a szegény munkás, mihelyt pár napot pihent. Bizony nem egy kocsmában szól ilyenkor a nóta s egy pár liter bor is meglocsolja azt a nyáron sokszor eltikkadt torkot! De azért ebben is mértéket tartanak, mert a keresmény minden fillérére szükség van. Hogy él egy családos summás a nyári keresetéből?

A férfi nagy leányával oda volt summásnak, felesége azonban nem mehetett az apró gyerekek miatt.

A férfi 10 mázsa búzát keresett. Ebből két mázsa búza a ház adójára megy. Egy mázsa tűzifára, egy mázsa szénre. A zsellér-summásnak ugyanis nincs sem szalmája, sem tőzegje, amivel tüzelhetne. Nem is kemencével fűt, hanem a szobában a kemence patkájára épített takaréktűzhelyen, a *masinán*. Ugyanezen főzi az ételt is az asszony, e miatt meglehetősen nagy gőz van a szobában. Egy mázsa búza káposztára megy, mely hordóba besavanyítva ott áll a szobában, hogy az ételgőztől szagos szoba levegőjét változatosabbá tegye. Egy mázsa búza árán krumplit vesznek. A krumpli meg a káposzta a szegény ember mindennapi téli eledele.

Négy mázsa búza marad kenyérnek, ezt megőröltetik. A nagy leány is odavolt summásnak, a maga keresményéből ő is járul a kenyérnekvaló búzához, a leölt disznó árába is levonnak tőle valamit. Egyébként a keresete fölött maga rendelkezik és igyekszik a kelenyégjét, ruházatát ebből megszerezni. A disznóra és annak tartására valót az otthonmaradt asszony szerezte napszámból. Minél több felnőtt gyermeke van a szegény embernek, annál többen adóznak a háztartásra, így annál könnyebben húzzák ki a telet.

Ha 8 gyermek van, ebből már 3 keres. Ezek segítik a családot, mert ha csak keresményük felét fordítják ruházatra, másik felét pedig beadják élelemre, akkor is könnyebben él a család s az 5 keresetképtelen apró gyermeket könnyebben nevelheti. A szegény embernek nem lévén vagyona, nem fáj a feje, mint a gazdagnak, hogy a birtok szétdarabolódik. Leányát, ha jó dolgos, könnyen férjhez adhatja egy maga forma szegény emberhez, ezért a gyermekek számát nem korlátozza.

A summás télen kényszerűségből pihen. Munka ugyanis ritkán akad, mert sok a munkaigénylő. Leginkább fát vágni megy a férfi, a nagy lány hímez, varr, apróbb testvéreivel bajlódik, anyja pedig napszámra, mosni vagy egyéb munkára jár, vagy otthon fon, sző,

varr, foldoz. Napszámos munkájából keresi ki a malac árát is, sőt abból neveli fel és hizlalja meg.

Ha jó szerencséje van az embernek, elmegy téli summásnak, ezzel megkeresi a ruházatát és otthon megmarad, amit egyébként megevett volna. Ennek azonban az az ára, hogy egész évben nincs otthon.

Ha a summás pár megöregszik, gyermekeire szorul. Mivel a ház az övék, a velük együtt lakó gyermek, ha egyébert nem is, már ezért is eltartja őket. De jók az öregek a háznál, mert legtöbbször ezek nevelik az unokákat, míg a szülők oda vannak dolgozva.

Hát az az öreg özvegy asszony hogy él meg, akinek gyermekei elhaltak, vagy nem törődnek vele?

Ime egy példa!

Az öreg Bora néni, akivel korbély fia nem gondol, a múlt évben így tengődött: Kora tavasszal gombát és sóskát szedett a község körül és a mezőkön, ezt a kövesdi piacon eladta. Az árából kis malacot vett. Nyáron az utcákon, város alatt, mezőn, füvet tépett neki, ezzel tartotta. Ősszel kukoricát, krumplit, apró tököt böngészett a tarlókon, innen-onnan moslékot szerzett, ezzel hizlalta meg s kapott érte 3-5 mázsa búzát. Ebből kitelelt és még maradt egy kis malacra valója.

Télen zsidóknak tollat fosztott. A megfosztott toll kilójáért 1-40 P-t és elegendő petróleumot kapott az esti világításhoz. Egy kiló tollat reggeltől késő éjjelig egy hét alatt fosztott meg. A lefosztott toll csévéje neki maradt, ebből *kenő-tollút* csinált, amivel a matyók a kalácsot, olajat, zsírt kenik. Ezért darabonként 10—12 fillért kapott a piacon. Ebből hetenként 10 darabot csinálhatott, mert kevés volt a nagy tollú. A kenő-tollú árából naponta fél liter tejet vett, vasárnap egy kis húsrá is jutott belőle, kevés ruháját is ebből vette. Aratás után a tarlókon kalászt szedgetett, ebből is lett egy kis tisztabúzája, amit tartaléknak tart véletlen szükségletekre. Mint jóra való öregasszonyt, rokonok, ismerősök, szomszédok is segítik néha ezzel, azzal.

Az öreg ember sorsa sem könnyebb, ha nincs gyermeké, aki gondját viselné. Imitt-amott csószködik, a más házánál cseng-leng, végül az elesettek sorsa lesz az övé, koldus lesz belőle.

A koldussal szemben a matyó részvétellel viseltetik és tehetségéhez képest szívesen segíti. Azt tartják, hogy a koldusnak a természet elejéből kell adni, mert a koldus azt mondja: „Adjon az Isten ezerannyit“. Ha tehát rosszat vagy keveset adunk neki, az Isten is rosszat vagy keveset ad. „Mert a koldús kérése megadatik, — tartja az írás“. A koldusok szoktak virrasztani a halott mellett, ilyenkor is elég bőkezűen gondoskodnak róluk.

szigeti Györffy István.